

Вікторія Веннікова

кандидатка юридичних наук
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1925-8127>
(Харків, Україна)
viktoryven@gmail.com

УДК 349.3 (477)

ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ КОНЦЕПТ СФЕРИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ США

Анотація. Стаття присвячена висвітленню досвіду США у сфері соціального забезпечення, зокрема у справі вирішення соціальних спорів. Проаналізовано такі нові інституції, як медіація та державне посередництво. Зроблено акцент на позитивному досвіді США у цій сфері.

Уточнено визначення поняття “соціальні виплати” завдяки розгляду фінансового контексту виплат і конкретизації видів державних виплат, що мають соціальний характер. Розглянуто склад, перелік та умови надання соціальних виплат у США. Проаналізовано інформацію щодо кількості отримувачів соціальних виплат за віковими групами та розміру окремих видів соціальних виплат у США. Систематизовано характерні риси американської системи надання соціальних виплат за допомогою виокремлення підстав для обґрунтування та уточнення їхньої сутності та змісту. Серед характерних рис американської системи надання соціальних виплат виділено: соціальний захист і підтримка членів сімей отримувачів соціальних виплат, які потрапили під дію соціальних ризиків; охоплення системою соціальних виплат виключно того населення, яке не має засобів для існування та можливостей для отримання заробітку; адресність і справедливість надання соціальних виплат; високий рівень поінформованості населення щодо власних прав на отримання соціальних виплат і використання для цього онлайн-сервісів; переважно тимчасовий для бенефіціарів характер соціальних програм; постійний характер соціальних виплат; різноманітність виплат із безробіття. Уточнено і підхід щодо впровадження американського досвіду в українській практиці надання соціальних виплат за допомогою обґрунтування напрямів впровадження американського досвіду за кожною з характерних рис американської системи надання соціальних виплат. Серед напрямів удосконалення української системи надання соціальних виплат на засадах американського досвіду виділено: впровадження соціальної допомоги членам родин бенефіціарів, які постраждали внаслідок соціальних ризиків; розширення сфери застосування соціального інспектування та забезпечення його дієвості й ефективності в питаннях підтвердження права на отримання соціальних виплат; розширення функцій електронних сервісів у сфері надання соціальних виплат і забезпечення їхньої роботи у будь-якій місцевості; впроваджен-

ня у межах боротьби з малозабезпеченістю програм надання тимчасової допомоги, зокрема і в натуральній формі.

Ключові слова: соціальне забезпечення; соціальні послуги; соціальна робота; спори у сфері соціального забезпечення; соціальні суди; державні посередники; медіація; примирні процедури; арбітраж.

В Україні при реалізації громадянами соціальних прав виникає чимало спорів і непорозумінь. Нерідко їх розгляд перетворюється у складну процедуру, яка часто є недосконалою, що призводить до порушення прав особи. Саме тому розгляд і запозичення досвіду США у цій сфері є актуальним і корисним, як із теоретичної, так і з практичної точок зору.

Дослідженню теоретичних і практичних проблем попередження та мінімізації негативних наслідків соціальних конфліктів присвячені праці вітчизняних і зарубіжних учених, таких як А. Анцупов, Н. Грішніна, О. Громовий, Д. Єрмоленко, Г. Єрьоменко, О. Зайчук, М. Зандер, М. Окладна, С. Фролов, Г. Чанишева, О. Ярошенко та ін.

Метою дослідження є аналіз практики США у соціальній сфері і в царині вирішення спорів у сфері соціального забезпечення, а також розгляд можливості запозичення позитивних надбань у правозастосовній практиці України.

Як вважають Г. Окладна і Х. Якименко, в Америці сформувалася соціальна модель, яка базується на таких цінностях, як-от: тісний зв'язок між рівнем економічного розвитку і соціального прогресу; універсальний за своїм характером високий рівень соціального забезпечення; розвинене законодавство; рівність шансів і боротьба з дискримінацією; виробнича демократія; діалог соціальних партнерів у межах договірних відносин; наявність розвинутої соціальної інфраструктури; ключова роль держави у вирішенні соціальних проблем; боротьба за зайнятість і викорінення феномена соціального відторгнення та бідності; гідна оплата праці тощо¹.

Історія соціального забезпечення у США

Система соціального забезпечення США виникла в результаті масштабних реформ, проведених у середині 1930-х років. Безпрецедентна економічна криза ("Велика Депресія") 1930-х років, що став причиною неймовірно високого безробіття, показав, що ні уряди штатів, ні місцеві органи влади, ні приватні компанії виявилися не в змозі подбати про нужденних громадян США. Ситуація вимагала кардинального вирішення проблеми соціального забезпечення на рівні федерального уряду. Тому, починаючи з 1932 р., федеральний уряд почав надавати спочатку

¹ М. Окладна, Х. Якименко, 'Соціальна політика Європейського Союзу: уроки для України' в *Актуальні проблеми сучасного міжнародного права: зб. наук. статей за матеріалами І Харків. міжнарод.-правових читань, присвяч. пам'яті проф. М. В. Яновського і В. С. Семенова*, ч 1 (2015) 193–9.

кредити, а потім і гранти урядам штатів з метою надання прямої і трудової допомоги громадянам.

Пізніше, у 1935 р., президент США Ф. Рузвельт запропонував на розгляд Конгресу США проєкт законодавства про систему соціального забезпечення. Цей нормативно-правовий акт був заснований на рекомендаціях, зроблених членами спеціально створеної Ради з економічної безпеки. Незабаром був ухвалений Закон про соціальне забезпечення, який набув чинності у серпні 1935 р.

Закон передбачав створення двох програм загальнонаціонального масштабу із соціального забезпечення літніх і безробітних осіб. Перша програма заклала основу федеральної системи надання пільг людям похилого віку та пенсіонерам, які пропрацювали в промисловому і торговельно-му секторах. Друга програма передбачала створення системи соціального страхування для безробітних. Законом також передбачалося надання федеральних грантів штатам для забезпечення реалізації програм із підтримки людей похилого віку та людей з інвалідністю (переважно незрячих). Закон передбачав також виділення федеральних грантів для забезпечення дітей медичними послугами (система проіснувала до 1996 р.).

Програма із соціального страхування людей похилого віку, утім, не отримала повного розвитку, поки не були ухвалені деякі зміни в законі. Ухвалені Конгресом у 1939 р. поправки до Закону про соціальне забезпечення, які створили пільги для осіб, які перебувають на утриманні у пенсіонерів і хворих робітників, перетворили систему страхування літніх людей у сімейну програму. У 1950-ті роки програма була розширена: вона охопила багато інших професій, які спочатку були виключені із-за труднощів, пов'язаних зі збором інформації про розміри заробітної плати в деяких галузях².

У 1956 р. національна система соціального страхування була також значно розширена завдяки створенню системи страхування у випадку неієздатності. Так, були введені пільги для інвалідів праці у віці 50 років і старше і для дітей з інвалідністю. У 1958 р. були ухвалені нові поправки до Закону, завдяки яким дітям неієздатних робітників також почали надавати пільги. У 1960 р. був знятий віковий ценз, який встановлює, що пільги, покладені неієздатним робочим, можуть отримати лише особи, які досягли 50-річного віку. Поправки 1972 р. зв'язали термін “вартість життя”, на основі якого розраховуються розміри допомог і пенсій, з Індексом споживчих цін (далі – ІСЦ) – коефіцієнт, який постійно розраховується економістами. У результаті, будь-які зміни в показнику ІСЦ тягли за собою зміни у “вартості життя” – тобто, якщо ціни на основні товари і послуги зростають, то збільшується і пенсія. Ці поправки ство-

² ‘Frequently Asked Questions’ (State of Oregon Employment Department) <<https://unemployment.oregon.gov/ru/frequently-asked-questions>> (accessed: 05.01.2023).

рили систему Пізнього пенсійного кредиту, який передбачав збільшення пенсійних виплат особам, які вийшли на пенсію пізніше встановленого терміну в 65 років.

Поправки 1983 р. зробили обов'язковим надання пільг цивільних федеральним службовцям і службовцям некомерційних організацій. Однак поправки збільшили вік, досягнення якого давало службовцям право вийти на повну пенсію з 65 до 67 років. Крім того, пільги стали оподатковуваними для деяких категорій одержувачів пільг із відносно високими доходами. Поправки 1994 р. збільшили планку для страхування заробітків робітників із 50 доларів за квартал до 1 тис. доларів на рік³.

Одна з найбільш важливих частин соціального законодавства була введена поправками 1965 р. до Закону про соціальне забезпечення, у результаті яких була створена система страхування здоров'я людей похилого віку "Медікер" (*Medicare*). Програма забезпечує медичні потреби особам, що досягли 65 років і більше, незалежно від рівня їхнього доходу. Дія цієї програми в останні роки стикалася з критикою з боку пенсіонерів: через постійне зростання цін на ліки їм ставало все складніше купувати їх. У результаті в 2003 р. були внесені доповнення у цю програму і частина коштів, необхідних для купівлі медикаментів, пенсіонерам почав надавати федеральний уряд.

Інші програми сприяння включають у себе Програму з надання продовольчих талонів ("фуд-Стемп"). Ця програма була створена в 1964 р. для поліпшення харчування у сім'ях із низькими доходами. Іншою програмою продовольчої підтримки є Спеціальна програма додаткового харчування для жінок, немовлят і дітей. Хоча в США немає системи надання сімейних субсидій, але сім'ям із дітьми надаються спеціальні податкові пільги⁴.

Отже, на сьогодні існують три типи організацій, які здійснюють соціальні послуги для населення у США: 1) державні – фінансуються через бюджет, сформований штатом; 2) приватні неприбуткові – фінансуються за допомогою федеральних грантів, грантів штату та місцевих грантів, а також отримують дотації, призначені для державних програм; 3) приватні прибуткові – фінансуються грошима, які клієнти виплачують, щоб отримати послуги, ці організації засновані спеціально для отримання прибутку.

Типи послуг, які ці три типи організацій надають для таких категорій населення: 1) діти, молодь та сім'ї; 2) дорослі та діти – люди з інвалідністю; 3) люди похилого віку; 4) Служба психіатричної допомоги.

³ 'Виплати безработным взрослым, соответствующим критериям' (Официальный сайт Города Нью-Йорка) <<https://access.nyc.gov/ru/programs/nys-unemployment-insurance>> (дата звернення: 05.01.2023).

⁴ 'Research, Statistics & Policy Analysis' (An official website of the Social Security Administration) <https://www.ssa.gov/policy/docs/quickfacts/stat_snapshot> (accessed: 05.01.2023).

Система соціальної допомоги у США

Більшість американців – близько 85 % – не багаті і не бідні. Вони становлять широку економічну категорію, що іменується “середній клас”. Належність до середнього класу означає, що людина або працює на фабриці, або управляє магазином, або є кваліфікованим професіоналом – вчителем або медичним працівником. Належать до цієї категорії і фермери, і поліцейські, і комівояжери. Зазвичай ці люди добре живуть, мають машини, щорічно користуються відпусткою і здатні оплатити, хоча б частково, навчання своїх дітей в університеті. Вище цього середнього класу на економічних сходах стоять дуже багаті люди. Нижче – бідні. Бідність у США визначити важко. Зазвичай бідною вважається сім'я із трьох осіб, річний дохід якої 8000 доларів або менше. Багато бідних мають дохід значно менший, ніж ця “мінімальна” сума. Жити бідним важко. Вони не заробляють нічого або не заробляють достатньо, щоб вистачало на їжу та інші потреби. Багато хто живе в нетрях або напіврозвалених будинках, а є й взагалі бездомні, що живуть у нічліжках. Їм не по кишені ні медична допомога, ні вища освіта для дітей.

Більшість американців стурбовані існуванням у їхній країні бідності. Зрештою, США відомі саме своїм багатством, достатком продовольства і можливостями кожному створити собі гарне життя. Метою є підтримання економічної системи вільного підприємництва, в якій кожен, бажаючи працювати, може знайти собі роботу, здатну принести достатній дохід для безбідного життя. Однак завжди існує якась кількість людей, які прагнуть, але ще не зуміли знайти собі заняття за здібностями. Кількість безробітних у країні коливається залежно від загальної економічної кон'юнктури. За офіційними даними, в останні роки безробіття становило від 7 до 8 %.

Бідним і безробітним було б куди важче, якщо б вони не отримували допомоги від федерального уряду й урядів штатів. Система соціального забезпечення у США настільки широка, що на початку і середині 1960-х років майже половину всіх витрат федерального скарбниці становили виплати на “соціальні потреби”, тобто на надання допомоги людям. Це в два рази більше, ніж у 60-х роках, коли на забезпечення соціальних програм витрачалося лише близько 25 % федерального бюджету. Крім федеральних програм уряду п'ятдесят штатів проводять свої власні програми допомоги нужденним. Програми допомоги бідним включають:

– Допомоги із соціального забезпечення – щомісячні суми, що виплачуються державою тим, чий дохід не забезпечує таких основних потреб, як їжа, одяг і житло.

– Медікейд – надання безкоштовної медичної допомоги і госпіталізації.

– Продовольчі купони – книжечки спеціальних талонів, дійсних для придбання продуктів у будь-якому магазині.

– Шкільне харчування – безкоштовні сніданки та обіди для школярів⁵.

– Розподіл надлишків продовольства – у межах цієї програми уряд скуповує величезну кількість продовольчих продуктів і безкоштовно розподіляє їх серед бідних сімей.

На додаток до цього існує програма надання муніципального житла бідним – та й не лише бідним – сім'ям у будинках, побудованих за бюджетні кошти. Федеральні, штатні та міська влада стежать за тим, щоб квартири в цих будинках діставалися сім'ям із низьким рівнем доходів. Державні організації забезпечують утримання будинків, оплачуючи персонал, ремонт та опалення.

При відсутності муніципальних будинків бідних, які не мають даху над головою, іноді розселяють на приватних квартирах або в готелях коштом держави⁶.

Соціальне страхування

Існує і багато інших програм державної допомоги нужденним. Найбільшою, як і раніше, залишається програма соціального забезпечення *Social security*. Фінансується вона за кошти оподаткування усіх працюючих американців. Практично у кожного трудящого американця віднімається 7 % заробітку (за даними на 1985 р.) на забезпечення програми соціального страхування. Витрачаються ці кошти різними шляхами:

1. Після досягнення пенсійного віку – не раніше 62 років – людина може залишити роботу й отримати щомісячну пенсію по соціальному страхуванню. (Однак у більшості випадків американці не виходять на пенсію раніше 65 років.)

2. Якщо робочий або працівниця втрачають працездатність унаслідок каліцтва, вони зазвичай отримують право на допомогу з соціального страхування. Також виплачуються допомоги по соціальному страхуванню вдовам і дітям робітників, що померли до досягнення пенсійного віку.

3. Літнім американцям (старше 65 років) надається сприяння в медичному обслуговуванні та госпіталізації у межах федеральної програми Медікер. Хоча повністю витрати на лікування ця програма не покриває, допомогу вона, утім, надає значну. У середньому вона оплачує близько 74 % витрат на госпіталізацію і близько 55 % лікарських гонорарів⁷.

⁵ І Колосов, 'Процедурні та процесуальні норми як інструмент запобігання та вирішення трудових спорів' (дис д-ра філософ, 2020) 210.

⁶ Н Потемкин, 'На какие пособия можно рассчитывать в США' (*ForumDaily*, 17.07.2017) <<https://www.forumdaily.com/na-kakie-posobiya-mozhno-rasschityvat-v-ssha>> (дата звернення: 05.01.2023).

⁷ Н Васи́лига, 'Зарубіжний досвід підтримки домогосподарств: державно-управлінський аспект' [2017] 2 (58) Держава та регіони 32–7.

Пільгові програми

Існують і інші способи надання людям допомоги з боку федерального уряду та урядів штатів.

Страхування із безробіття: уряд кожного штату виділяє гроші для виплат працівникам, які втратили роботу не зі своєї вини. Безробітні отримують щотижневі виплати протягом шести місяців, поки не знайдуть нове місце. У періоди економічних спадів, коли роботу знайти надзвичайно складно, терміни виплат продовжуються, інколи до року. Суми виплат різняться у різних штатах, залучаються для їх забезпечення і кошти з федеральної казни. У штатах існують також відомства, які займаються професійною переорієнтацією робітників і надають їм сприяння у пошуках нових робочих місць на основі інформації, наданої приватними компаніями.

Пільги ветеранам: колишнім військовослужбовцям надається за нижчою ціною або повністю оплачене обслуговування у спеціальних госпітальях для ветеранів. Ветерани, які отримали поранення і каліцтва на службі країні в збройних силах, забезпечуються також пенсією і безкоштовною медичною допомогою.

Освіта: у всіх штатах існує мережа державних шкіл. У кожному міському мікрорайоні їх не менше, ніж по одній. Школу має кожен населений пункт, незалежно від розміру, кожен окремий сільський район. Всі діти – навіть із сімей, які не мають американського громадянства – користуються правом на отримання у цих школах повністю безкоштовної освіти. Термін навчання у школах – 12 років до віку 17–18 років. Вища освіта в коледжах і університетах здебільшою платна, але кожен штат і багато міст мають власні університети, надають освіту за цінами набагато доступнішими, ніж приватні⁸.

Молоді люди з сімей із низьким рівнем доходу можуть отримати субсидії у межах державних програм. Отримані субсидії повинні бути повернуті, коли студент завершує навчання і починає працювати.

У всіх містах і штатах є безкоштовні публічні бібліотеки, де кожен може читати або брати додому книги, журнали і звукозаписи.

Ділове життя: спеціальні державні відомства сприяють підприємцям, або людям, охочим зайнятися підприємництвом, аж до надання кредитів на відкриття власної справи. Вважається, що, допомагаючи бізнесменові стати на ноги, держава допомагає і багатьом іншим людям, для яких будуть таким чином створюватися нові робочі місця поряд із виробництвом корисних товарів і послуг.

Професійне навчання: урядові програми надають молоді та дорослим із бідних сімей і національних меншин можливості навчання спеціально-стям, з якими легше отримати хорошу роботу. Ці програми, розраховані

⁸ І Доценко, Р Кукурічко, 'Зарубіжний досвід фінансування соціального захисту населення' [2015] 2 (18) Фінансовий простір 331–4.

на надання допомоги молоді, яка виявляє здібності до техніки, мистецтва і деяких інших сфер діяльності, доповнюють систему безкоштовного середньої освіти⁹.

Добровільна допомога і благодійність

Крім допомоги, що надається у межах державної системи соціального забезпечення, що фінансується за податкові кошти і керована федеральними та місцевими органами влади, американець у скрутну хвилину може розраховувати на сприяння широкого кола приватних філантропів і добровільних благодійних організацій. Низка подібних організацій користується підтримкою підприємців і промисловців. Три з багатьох великих благодійних організацій, що фінансуються великим бізнесом – фонд Карнегі, фонд Форда і фонд Рокфеллера, – вклали десятки мільйонів доларів на програми підготовки педагогів, зміцнення бази бібліотек, розвитку біомедичних досліджень, суспільних наук і поліпшення адміністративних служб. За останні 25 років американські компанії вклали у розвиток суспільного добробуту 50 млрд доларів.

У більш скромних масштабах 55 % усіх дорослих американців беруть участь у тих чи тих формах добровільної благодійності, щорічно віддаючи суспільним справам 84 млрд годин. Також кожен американець у середньому жертвує на благодійні цілі 1,8 % свого бюджету. Ці засоби допомагають утримувати приватні коледжі, університети, лікарні, дитячі притулки, будинки для сліпих та людей похилого віку, а також допомагають фінансувати діяльність таких активних міжнародних організацій, як Червоний Хрест. І організації, і окремі особи можуть реєструвати суми своїх витрат на благодійність і компенсувати певний відсоток із них за рахунок федерального уряду.

Нужденні сім'ї з дітьми, і насамперед сім'ї з одним працюючим із батьків, є основними одержувачами соціальної допомоги поряд із пенсіонерами та людьми з інвалідністю. Багато хто з них включені одночасно в кілька соціальних програм, що, однак, не завжди дозволяє їм вирватися з бідності. Крім того, залишається ще значна частина малозабезпечених сімей, які не підпадають під дію цих програм, – це повні сім'ї з дітьми, в яких батьки мають низькі доходи. Таким чином, незважаючи на велику кількість програм, різними видами соціальної підтримки охоплена лише частина американських сімей¹⁰.

Проаналізувавши зарубіжний досвід вирішення спорів у сфері соціального забезпечення, можна виокремити три шляхи їх можливого врегулювання:

⁹ С Дідик, 'Зарубіжний досвід фінансування соціального захисту населенню' [2010] 4 (1) Вісник Хмельницького національного університету. Серія Економічні науки 127–9.

¹⁰ І Колосовська, 'Сучасні підходи у реформуванні соціальної політики держави як регулятора розвитку соціальної сфери' (2015) 43 Ефективність державного управління 153–8.

- за допомогою спеціальних судів з питань соціального забезпечення (галузеве правосуддя);
- через цивільний процес у загальних судах;
- за допомогою примирних і арбітражних процедур.

У європейських країнах, США та Японії великого значення надають до-судовій процедурі врегулювання соціальних спорів і конфліктів. У США ще в 1947 р. при Міністерстві праці була створена Федеральна служба посередництва і примирення (далі – ФСПП), яка через 30 років отримала статус незалежної організації. Нині директор ФСПП призначається Президентом і затверджується Конгресом. Спочатку ФСПП займалася регулюванням спірних питань у період страйків, сьогодні ж вона здійснює свою діяльність за чотирма основними напрямками: розгляд спірних питань у 30-денний термін, робота в передстрайковий період і під час страйків; навчання мистецтву переговорів і конструктивного розв’язання проблем як одній із форм “випереджувального” посередництва; фінансова й технічна допомога місцевим комітетам “праця – управління”, які вирішують питання безпеки праці, охорони здоров’я, пенсійного забезпечення; організація чергування арбітрів в офісі “Арбітражний сервіс” для сторін, що надають перевагу арбітражу¹¹.

Г. Чанишева зазначає, що у більшості країн Європи вже тривалий час трудові спори та спори у сфері соціального забезпечення вирішуються спеціалізованими судами, функціонування яких становить інтерес і для України. Такі суди утворено в Австрії, Бельгії, Великій Британії, Норвегії, Фінляндії, Франції, Федеративній Республіці Німеччина (далі – ФРН), Швейцарії, Швеції та деяких інших країнах. Ці суди або входять до єдиної судової системи, або, як у ФРН, являють собою автономну систему судів, наділених широкою юрисдикцією¹².

З моменту заснування ФРН та набуття чинності Основного закону 1949 р., в його абз. 2 ст. 20 було закріплено принцип поділу влади на управлінську і судову діяльності колишніх органів страхування і, отже, появу соціального судочинства, причому редакція Конституції, що набула чинності 23 травня 1949 р., в абз. 1 ст. 96 спочатку була націлена на створення єдиного трудового та соціального судочинства. Під час обговорення Закону “Про соціальні суди”, який був ухвалений 3 вересня 1953 р. і набув чинності 1 січня 1954 р., де окрім положень Цивільно-процесуального кодексу і Закону “Про судоустрій” також міститься правова основа для структури, організації та судочинства соціальних су-

¹¹ Д Єрмоленко, ‘Правовий статус людини і громадянина в Україні як соціальної державі’ (дис канд юрид наук, 2002) 175.

¹² Г Чанишева, ‘Спеціалізована трудова юстиція у країнах Європи: досвід для України’ (2010) 2 Вісник Вищої ради юстиції 75–82.

дів, законодавчий орган вирішив розділити трудове та соціальне судочинство¹³.

Як пише Д. Єрмоленко, у ФРН соціальні суди вже давно стали важливою складовою соціальної держави. Ці суди розглядають публічно-правові спори з питань загальносоціального страхування і виконання законів із соціальних питань. Соціальні суди утворюють систему, що включає три рівні: суд у соціальних справах (палати), який діє як суд першої інстанції; земельний суд у соціальних справах (сенати) займається розглядом апеляцій; федеральний суд у трудових справах (великий сенат і сенати) має право змінити або відмінити рішення будь-якого соціального суду. Діяльність цих судів побудована на принципі трипартизму. Так, наприклад, земельний суд складається з голови і двох засідателів¹⁴.

У Великій Британії Служба консультації, примирення та арбітражу сприяє поліпшенню відносин між сторонами, запобігає конфліктам і сприяє їх врегулюванню. Посередники ніколи не видають приписів та рекомендацій. Проте сторони можуть просити службу вирішити конфлікт шляхом арбітражної процедури. Її посередництво не є юридично зобов'язуючим, а процедура ця застосовується тільки тоді, коли стає очевидним, що сторони мають намір наслідувати її висновки.

Як показує досвід іноземних країн, ефективним механізмом врегулювання спорів може бути також медіація. Високі судові збори та високі погодинні ставки юристів, тривалість судового процесу є характерними атрибутами традиційної системи врегулювання спорів у таких країнах, як Велика Британія, США, ФРН та ін. За цих умов популярність альтернативних механізмів вирішення спорів невідмінно зростає¹⁵. При цьому медіація є вигідною не лише приватним особам, а й урядам держав, оскільки популяризація медіації дає змогу зменшити навантаження на судову систему, зменшити витрати на її утримання тощо.

Зарубіжний досвід свідчить про те, що медіація широко застосовується у проектах, які реалізуються у межах державно-приватного, зокрема й соціального партнерства. Це пояснюється тим, що медіація, на відміну від того ж арбітражу, дає змогу суттєво економити час і фінансові ресурси сторін і, що найголовніше, забезпечити безперервність роботи над проектом¹⁶.

З іншого боку, медіатор не може зобов'язати сторони укласти угоду за результатами медіації і така угода не є обов'язковою для виконання. Для максимального задоволення інтересів клієнта юристам потрібно

¹³ Чанишева (н 12) 75–82.

¹⁴ Єрмоленко (н 11) 137–8.

¹⁵ І Сівчук, 'Зарубіжний досвід вирішення конфліктних ситуацій' (2011) 2 Вісник Хмельницького національного університету 92–5.

¹⁶ В Жмудь, 'Запровадження процедури медіації (примирення) у законодавстві України' (2007) 11 Юридичний журнал: аналітичні матеріали. Коментарі, судова практика 89–91.

досконало володіти знаннями про особливості всіх існуючих методів вирішення спорів та враховувати особливості проекту і потреби клієнта в конкретній ситуації.

Сучасним трендом у сфері медіації є законодавче закріплення обов'язку провести досудову медіацію у певних категоріях справ. Про введення обов'язкової досудової медіації в Україні говорити, звісно, зарано, але, враховуючи високу завантаженість судів саме невеликими справами з розгляду спорів у сфері соціального забезпечення, введення обов'язкової медіації могло б бути тим засобом, який хоча б частково зміг би розв'язати проблему. На сьогодні прикладами таких справ могли б стати соціальні спори, ювенальна юстиція, сімейні, адміністративні справи тощо¹⁷.

Отже, можна зробити висновок, що коло спорів, які можуть бути ефективно вирішені медіацією, є не таким широким, як сфера їх судового вирішення. Хоч медіація і має свої переваги, проте існує тенденція: в Європі та Японії, на відміну від США, до популяризації медіації прагнуть насамперед уряди держав, а не приватні особи.

Дослідивши зарубіжний досвід вирішення соціальних спорів, підсумуємо, що національна специфіка і практика кожної держави передбачають застосування різних методів вирішення соціальних спорів із зверненням до соціальних судів, служб примирення, посередництва, арбітражу та медіації. Діяльність соціальних судів побудована на принципах тристороннього співробітництва (трипартизму). Судові справи розглядає колегія у складі професійного судді і двох непрофесійних суддів. Такий склад суду покликаний забезпечити всебічний неупереджений розгляд спору й ухвалення справедливого рішення. Велике значення має й те, що соціальні суди можуть забезпечити кваліфікованіший розгляд справи, оскільки професійні судді таких судів – великі знавці права соціального забезпечення, трудового права, а непрофесійні судді – практики, які теж добре орієнтуються у питаннях практичної реалізації соціальних відносин. Тому перспектива створення таких судів в Україні не позбавлена сенсу. Крім того, дієвими заходами досудового вирішення соціальних спорів у країнах зарубіжжя є державне посередництво та медіація. Вони сприяють розвантаженню судової системи, економії часу та фінансових ресурсів учасників спору. Ці інституції для України є маловідомими і, водночас, перспективними. На нашу думку, законодавче закріплення діяльності посередників, арбітрів та медіаторів у спорах у сфері соціального забезпечення, зокрема в Законі України «Про медіацію»¹⁸, слугувало б підвищенню ефективності їх розгляду й вирішення.

¹⁷ О Громовий, «Медіація в Україні: переможе чи програє?» [2010] 1 (91) Юридичний журнал: аналітичні матеріали. Коментарі, судова практика 61–2.

¹⁸ Про медіацію: Закон України від 16 листопада 2021 р. № 1875-IX <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/1875-20#Text>> (дата звернення: 05.01.2023).

Особливе значення має також запозичення позитивного досвіду США.

Висновки. Уточнено визначення поняття “соціальні виплати” за допомогою розгляду фінансового контексту виплат і конкретизації видів державних виплат, що мають соціальний характер. Розглянуто склад, перелік та умови надання соціальних виплат у США. Проаналізовано інформацію щодо кількості отримувачів соціальних виплат за віковими групами та розміру окремих видів соціальних виплат у США. Систематизовано характерні риси американської системи надання соціальних виплат за допомогою виокремлення підстав для їх обґрунтування й уточнення сутності та змісту. Серед характерних рис американської системи надання соціальних виплат виділено: соціальний захист і підтримка членів сімей отримувачів соціальних виплат, які потрапили під дію соціальних ризиків; охоплення системою соціальних виплат виключно того населення, яке не має засобів для існування та можливостей для отримання заробітку; адресність і справедливість надання соціальних виплат; високий рівень поінформованості населення щодо власних прав на отримання соціальних виплат і використання для цього онлайн-сервісів; переважно тимчасовий для бенефіціарів характер соціальних програм; постійний характер соціальних виплат; різноманітність виплат із безробіття. Уточнено і підхід щодо впровадження американського досвіду в українській практиці надання соціальних виплат завдяки обґрунтуванню напрямів впровадження американського досвіду за кожною з характерних рис американської системи надання соціальних виплат. Серед напрямів удосконалення української системи надання соціальних виплат на засадах американського досвіду виділено: впровадження соціальної допомоги членам родин бенефіціарів, які постраждали внаслідок соціальних ризиків; розширення сфери застосування соціального інспектування та забезпечення його дієвості й ефективності в питаннях підтвердження права на отримання соціальних виплат; розширення функцій електронних сервісів у сфері надання соціальних виплат і забезпечення їхньої роботи у будь-якій місцевості; впровадження у межах боротьби з малозабезпеченістю програм надання тимчасової допомоги, зокрема і в натуральній формі.

REFERENCES

Bibliography

Journal articles

1. Chanysheva H, ‘Spetsializovana trudova yustytsiia u krainakh Yevropy: dosvid dlia Ukrainy’ (2010) 2 *Visnyk Vyshchoi rady yustytsii* 75–82 (in Ukrainian).
2. Didyk S, ‘Zarubizhnyi dosvid finansuvannia sotsialnoho zakhystu naselenniu’ [2010] 4 (1) *Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu. Seriiia Ekonomichni nauky* 127–129 (in Ukrainian).

3. Dotsenko I, Kukurichko R, 'Zarubizhnyi dosvid finansuvannia sotsialnoho zakhystu naselennia' [2015] 2 (18) Finansovyi prostir 331–4 (in Ukrainian).
4. Hromovi O, 'Mediatsiia v Ukraini: peremozhe chy prohraie?' [2010] 1 (91) Yurydychnyi zhurnal: analitychni materialy. Komentari, sudova praktyka 61–2 (in Ukrainian).
5. Kolosovska I, 'Suchasni pidkhody u reformuvanni sotsialnoi polityky derzhavy yak rehuliatora rozvytku sotsialnoi sfery' (2015) 43 Efektyvnist derzhavnogo upravlinnia 153–8 (in Ukrainian).
6. Sivchuk I, 'Zarubizhnyi dosvid vyrishennia konfliktnykh sytuatsii' (2011) 2 Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu 92–5 (in Ukrainian).
7. Vasylyha N, 'Zarubizhnyi dosvid pidtrymky domohospodarstv: derzhavno-upravlinskyi aspekt' [2017] 2 (58) Derzhava ta rehiony 32–7 (in Ukrainian).
8. Zhmud V, 'Zaprovadzhennia protsedury mediatsii (prymyrennia) u zakonodavstvi Ukrainy' (2007) 11 Yurydychnyi zhurnal: analitychni materialy. Komentari, sudova praktyka 89–91 (in Ukrainian).

Theses

9. Kolosov I, 'Protsedurni ta protsesualni normy yak instrument zapobihannia ta vyrishennia trudovykh sporiv' (dys d-ra filosof, 2020) (in Ukrainian).
10. Yermolenko D, 'Pravovyi status liudyny i hromadianyna v Ukraini yak sotsialnii derzhavi' (dys kand yuryd nauk, 2002) (in Ukrainian).

Conference papers

11. Okladna M, Yakymenko Kh, 'Sotsialna polityka Yevropeiskoho Soiuzu: uroky dlia Ukrainy' *Aktualni problemy suchasnoho mizhnarodnoho prava: zb. nauk. statei za materialamy I Kharkiv. mizhnarod.-pravovykh chytan, prysviach. pamiati prof. M. V. Yanovskoho i V. S. Semenova, ch 1* (2015) 193–9 (in Ukrainian).

Websites

12. 'Frequently Asked Questions' (*State of Oregon Employment Department*) <<https://unemployment.oregon.gov/ru/frequently-asked-questions>> (accessed: 05.01.2023).
13. 'Research, Statistics & Policy Analysis' (*An official website of the Social Security Administration*) <https://www.ssa.gov/policy/docs/quickfacts/stat_snapshot> (accessed: 05.01.2023).
14. 'Vyplaty bezrobotnym vzroslym, sootvetstvujushhim kriterijam' (*Oficial'nyj sayt Goroda N'ju-Jorka*) <<https://access.nyc.gov/ru/programs/nys-unemployment-insurance>> (accessed: 05.01.2023) (in Russian).
15. Potemkin N, 'Na kakie posobija mozžno rasschityvat' v SShA' (*ForumDaily*, 17.07.2017) <<https://www.forumdaily.com/na-kakie-posobiya-mozhno-rasschityvat-v-ssha>> (accessed: 05.01.2023) (in Russian).

Viktoriiia Viennikova

COMPARATIVE LEGAL CONCEPT OF THE SOCIAL
WELFARE FIELD IN USA

ABSTRACT. Article proposed is devoted to highlighting of the US' experience in field of social welfare, particularly, in field of resolving social disputes. Such new institutions as mediation and state mediation are analyzed. Role of the positive US' experience in aforesaid area is emphasized.

Definition of the "social security" concept has been clarified in respect to the financial context of payments and specifying the types of government payments that have a social-

orienting nature. Composition, list and conditions for the provision of social benefits in the United States are considered. Information on the cohorts of social benefits' recipients by age group and size division on certain types of social benefits in the United States is analyzed. Mainly features of the American social system are systematized by highlighting background for their substantiation and clarifying their essence and content. Among them are: social protection and support for family members of recipients who are affected by social risks; coverage of the social benefits system exclusively for the population that does not have the means of subsistence and opportunities for earning income; targeting and fairness of the social benefits provision; a high level of human rights awareness to receive social benefits and to use of online services for that; the presumably temporary nature of social programs for beneficiaries and the permanent nature of social payments; variety of unemployment payments. The approach to the implementation of the American experience in the Ukrainian practice of providing social benefits has been clarified by justifying of directions for the American experience implementation for each of the mainly features of the American system for providing social benefits. Among the directions to improving the Ukrainian system of providing social benefits based on the American experience, the following are highlighted: the introduction of social assistance to family members of beneficiaries who have suffered as a result of social risks; expanding the scope of social inspection and ensuring its effectiveness on confirming the right to receive social benefits; expanding the functions of electronic services in the field of providing social benefits and ensuring their efficiency work in any locality; introduction of temporary assistance programs, including ones on combating poverty targeting.

KEYWORDS: social security; social services; social work; social security disputes; social courts; state mediators; mediation; conciliation procedures; arbitration.

Бевзенко В. М. Публічне будівельне право України : посібник. Київ : ВД “Дакор”, 2022. 144 с.

Оприлюднення цього видання допоможе шановному читачеві відкрити одну з галузей Особливого адміністративного права – Публічне будівельне право України – у новітньому науковому, прикладному (адміністративному і судовому) вимірах.

Цінність Посібника полягає у винятково прикладному і прагматичному викладенні основних понять і категорій Публічного будівельного права України. Увесь матеріал ґрунтується на сучасних надбаннях національної адміністративно-правової науки, випробуваних судовою практикою в адміністративних справах.

Для забудовників, органів державного архітектурно-будівельного контролю, органів місцевого самоврядування, місцевих державних адміністрацій, представників громадськості, адвокатів, науковців, студентів.

ПРАВО УКРАЇНИ • 2023 • № 1 • 134-147